

BALLAR CAP A DÉU

LA INCREÏBLE HISTÒRIA DEL MÍSTIC MUSULMÀ QUE VA INSPIRAR L'ORDE DELS DERVIXOS DANSAIRES

Jalal-ad-Din Rumi és el més gran poeta en llengua persa i un dels místics més estimats del sufisme. Al segle XIII, del seu despertar a l'amor diví en va brotar una de les manifestacions més sorprenents de la cultura islàmica: una dansa que suma bellesa, virtuosisme i profunditat espiritual. **PER ÀLEX NOVIALS, AMB L'ASSESSORAMENT DE HALIL BÁRCENA**

AURIMAGES

El dervix ballador gira i gira sense fi i la roba blanca voleia al seu voltant. Amb el peu esquerre sempre fix en el mateix lloc s'impulsa i augmenta de mica en mica la velocitat de l'espiral. Els braços es despleguen: el palmell de la mà dreta queda mirant enlaire, per captar l'energia que prové del món celestial, mentre el palmell esquerre mira a terra, per transmetre-la cap al món humà. El dervix esdevé així un transformador d'energia còsmica.

"Diversos són els senders que condueixen a Déu; jo he triat el sender del ball i de la música", va escriure Rumi. Per això el seu llegat va inspirar el naixement de la congregació que fa de la dansa del gir el nucli de la seva metodologia mística. Una dansa fugaç que no deixa cap rastre, però que requereix unes pràctiques ascètiques prèvies de gran intensitat, tant físiques com espirituals.

LA VIDA DEL MESTRE

Jalal-ad-Din Rumi va néixer el 1207 a Balkh, a la província de Khorasan, centre del ressorgiment de la cultura persa després de la conquesta àrab. La seva família era molt respectada i el seu pare era un teòleg i predicador islàmic que va reconèixer

ESCOLTAR L'ÀNIMA

A l'esquerra, dervixos ballen en plena natura en una il·lustració islàmica del segle XVII. Dalt, Rumi en una miniatura que es conserva al palau Topkapi d'Istanbul.

en l'infant una precoç inclinació religiosa. El petit Rumi pregava i dejunava amb devoció, i quan tenia set anys va tenir la primera revelació divina. Tanmateix, eren temps difícils: la ferotge invasió de Genguis Khan avançava per Àsia arrasant-ho tot al seu pas, i el 1219 la família de Rumi va haver de fugir a cuita-corrents cap a l'oest per salvar la vida. Després d'una estada a Bagdad, capital del califat abbàssida que s'acostava a la seva fi després de segles d'esplendor, van aprofitar l'avinentsa de l'exili per pelegrinar a la ciutat santa de la Meca. Van seguir una llarga ruta per diverses ciutats

fins que la caravana d'emigrants es va aturar a Laranda (avui Karaman, a Turquia), on van residir set anys. Allà va arribar Rumi a la pubertat i el van casar amb la bella filla d'un prohòmet de Samarcanda, amb qui va tenir dos fills. Quan ella va morir, poc després, es va casar de nou i va tenir un altre fill i una filla.

Pels volts del 1228, tots plegats es van establir a la ciutat de Konya, també a l'actual Turquia. Allà el pare de Rumi va assumir la direcció d'una important madrasa sota el patrocini del soldà seljúcida de Rum, nom que rebia en aquell temps la península d'Anatòlia pel

PARLA L'EXPERT HALIL BÁRCENA

"El sufí integra allò sagrat en totes les facetes de la seva existència"

Halil Bárcena és islamòleg i escriptor. El 1998 va fundar l'Institut d'Estudis Sufis de Barcelona. És intèrpret de ney, la flauta dervix, i també practica la calligrafia islàmica.

Hi ha qui qüestiona que el sufisme pertanyi a l'islam...

El sufisme va irrompre en els primers segles de l'islam com una reacció a la seva creixent institucionalització, i contra el pes cada vegada més gran de tot el que era jurídic en la nova religió. L'audàcia del misticisme sufí depassa molt l'àmbit de l'ortodòxia, però és sens dubte un fill legítim de l'islam. A mi m'agrada dir, ras i curt, que el sufisme és l'islam del cor i el cor de l'islam.

Com definiria el sufisme? És comú entre els sufis afirmar que tot el que es pot expressar amb paraules no és sufisme. El camí interior implica sempre i en tot moment espontaneïtat i risc, creativitat i innovació.

Per això els sufis no han mostrat mai gaire interès per les afirmacions teòriques, però han conreat amb delit les formes artístiques de la poesia, la música i la dansa.

Segons ells, la plenitud només s'assoleix a través de la renúncia? La renúncia del sufí no és tant al món com a si mateix. La seva és una pobresa metafòrica. El sufí no és tant qui no posseeix res com qui no es deixa posseir per res; o millor encara, qui no és posseït per cap altre que Déu. No és un asceta ni un renunciant: viu en el món sense ser del món.

Allò sagrat s'integra en totes les facetes de la seva existència. La vida, segons el sufí, es condensa en aquesta seqüència: vivim per viatjar, viatgem per veure, veiem per conèixer, coneixem per estimar, estimem per morir d'amor, i morim d'amor per reviuir de nou, que és romandre en la presència de l'Amic diví. La mort no pot ser el final de quelcom que no té principi: mor la individualitat, però no pas la vida.

UNA DANSA CARREGADA DE SIMBOLISME

EL BALL VERTICAL DELS DERVIXOS

La cerimònia del *samâ* (terme que significa 'escolta', 'audició') escenifica alguns dels mites fonamentals de l'islam. Música, dansa, poesia, arquitectura i escenografia convergeixen en un art total per acostar-se a Déu. La sala per al *samâ*, el *semahané*, és una ampla estança orientada cap a la Meca, amb una acústica dissenyada perquè música i cant ressonin i es multipliquin.

MÚSICA CELESTIAL

El grup instrumental es col·loca en una galeria al primer pis o sobre una tarima: la música ha de provenir de les altures, "com si fos el so de les portes del paradís en obrir-se", va dir Rumi. Originàriament hi havia una flauta de canya (*ney*), una mena de viola que es toca amb arquet (rebab, probablement l'embrió del violí europeu) i un instrument de percussió. Amb el temps s'hi van afegir altres instruments, però el conjunt és sempre auster.

BENVINGUDA RITUAL

El *samâ* comença amb els dervixos dempeus, amb els braços plegats al pit i les mans sobre les espatlles, i el peu dret trepitjant el dit gros del peu esquerre, esperant que el mestre (el *xeic*, literalment 'ancià') que presidirà la cerimònia entri a la sala. Se saluden ritualment amb una lleu inclinació, i segueix el cant *a cappella* d'un himne en llengua persa que Rumi va escriure en lloança del profeta Muhàmmad, i que va musicar quatre segles més tard el gran compositor otomà Mustafà Itri, també membre de la confraria.

MORTS QUE RESSUSCITEN

Després d'una improvisació de la flauta de canya, els participants s'inclinen fins a tocar el terra amb el front i colpegen el sòl enèrgicament amb les dues mans. Aquest gest simbolitza el moment de la resurrecció dels morts, que pel sufí és el despertar del somni de la ignorància. El *xeic* i els dervixos caminen lentament, compassant respiració i moviment, mentre mediten i repeteixen al seu interior el nom de Déu. Fan tres voltes completes en sentit invers a les agulles del rellotge, com en tots els rituals islàmics,

i en cadascuna es giren i saluden el que els segueix amb una lleu inclinació. Aleshores els dervixos es treuen el mantell de llana negra, que representa el fetret, i queda exposat el llarg vestit blanc que els cobreix, símbol de la mortalla. Al cap duen un barret cònic de pell de camell que representa la làpida.

DANSAR SENSE MOURE'S DEL LLOC

Saluden el *xeic* amb les mans encara creuades sobre el pit i, de mica en mica, despleguen els braços. Aquesta part del *samâ* consisteix en quatre seqüències de dansa, en què cada ballari ocuparà el mateix espai. La dansa té lloc en la més absoluta verticalitat: s'orienta vers el món espiritual i representa el viatge interior de l'ànima cap al Creador.

El gir es construeix des dels peus, però hi intervé tot el cos: espatlles, braços, mans, pelvis i cames. El ritme és creixent fins que, en el punt culminant de la cerimònia, el *xeic* se situa en el centre exacte del *semahané* mentre els dervixos giravolten al seu voltant. Finalment, una nova improvisació instrumental, una recitació alcorànica i la declamació de la *pregària de la rosa* posa el punt final a la cerimònia, i els dervixos es retiren en silenci.

seu llegat romà. A Konya hi van trobar una intensa vida intel·lectual i religiosa, ja que la ciutat havia esdevingut un oasi de pau enmig de la devastació de la invasió mongola, i s'hi havien refugiat una munió de lletrats, artistes i místics. El persa era la llengua literària i culta, però s'hi parlava també el grec (ja que el substrat cristià era fort) i el turc. Quan el pare de Rumi va morir, dos anys més tard, ell el va succeir en el càrrec. Després va anar a estudiar a Damasc durant un temps, fins que va tornar de nou a Konya per ensenyar jurisprudència i llei alcorànica. A 32 anys era ja un professor de gran reputació.

EL SOL DE TABRIZ

Però tot va fer un tomb radical el 1244, quan va conèixer un savi itinerant que es deia Shams (que significa 'sol') i era de Tabriz, al nord-oest de l'Iran. Arrossegava fama d'estrany pel seu comportament imprevisible i escandalitzava la gent per la seva rudesia, però en ell Rumi —que aleshores tenia 37 anys— va trobar el mestre d'amor diví que sempre havia buscat. Ell el va iniciar en els secrets del sender místic del sufisme, la música i la dansa. El sufisme [vegeu entrevista] és el vessant més espiritual de l'islam: es preocupa especialment pel conreu de la dimensió interior, més que per l'ortodòxia de les lleis religioses. Per això privilegia la poesia i la música, que s'enlacen més enllà de les limita-

REPÒS ETERN. A la ciutat turca de Konya hi ha la mesquita de Selimiye (1558), i al seu costat, el Museu Maulana acull el mausoleu de Rumi. A la dreta, miniatura otomana en una biografia del segle XVI.

cions de l'intel·lecte, contra la tradicional suspicàcia que aquestes arts han despertat en els juristes alcorànics més estrictes.

"La meua vida es resumeix en tres paraules: estava cru, m'he cuit,estic cremat." Així va resumir Rumi la seva transmutació espiritual. Ell i Shams van romandre junts setze mesos fins que els seus deixebles, gelosos, van fer marxar aquell amic tan absorbent cap a Damasc. Però Rumi, inconsolable, va enviar el seu propi fill petit a buscar-lo. De nou a Konya, poc després Shams va desaparèixer: hi ha qui creu que el fill gran de Rumi va ordenar que l'assassinessin. Immers en un gran dolor, finalment Rumi va trobar dins de si mateix l'esperit del seu mestre i amic: "Malgrat que estem lluny, tots dos som una mateixa llum. Ja que jo sóc ell, què podria buscar? Certament, era a mi mateix a qui buscava".

Aleshores va començar a difondre el camí sufí de l'amor a Déu, alhora que escrivia els poemes més tard recopilats en obres com el seu *Divan*, els *Rubaiyat* i la seva obra mestra, el *Masnavi*. En sis extensos volums (més de

Durant l'Imperi otomà els dervixos van ser respectats, però a partir del 1925, Atatürk va voler eliminar els reductes de religiositat

cenes, va sufragar la construcció del mausoleu que comparteix amb el seu pare a Konya. Sultan Valad, el fill (i deixeble més proper) de Rumi, va ser l'encarregat d'organitzar la *tarîqa Mawlawiyya*, la confraria mevlevi que segueix les seves ensenyances. La dansa del gir va esdevenir el nucli de la seva metodologia espiritual. Aquest camí iniciàtic està basat en la relació estreta entre mestre i deixeble, on la transmissió del coneixement és sempre oral, i requereix per part del dansaire un treball ardu i disciplinat.

DE L'ANARQUIA A LA DISCIPLINA

Aquesta pràctica ritual existia molt abans de Rumi, i de la cerimònia no en tenim testimonis escrits fins al segle XVI, quan ja la trobem molt semblant a com ens ha arribat fins avui. Això fa pensar que en el seu origen la dansa era el fruit espontani de l'emoció acumulada pels dervixos, una expressió corporal lliure i una mica anàrquica, i que només amb el pas del temps es va interpretar filosòficament i va esdevenir mètode d'ensenyament de les subtileses místiques més profundes.

L'orde mevlevi va esdevenir una institució força respectada dins de l'Imperi otomà, fins que la Turquia republicana i laica de Kemal Atatürk va intentar eliminar qualsevol reducte de religiositat. El 1925 va prohibir les congregacions sufís i totes les seves manifestacions públiques. Tanmateix, l'esperit sufí va sobreviure, i avui els mevlevís i els seus girs són una atracció internacional. I cada 17 de desembre, en el dia de la mort de Rumi, a Konya celebren la memòria del seu gran mestre. ■

ALEX NOVIALS ÉS PERIODISTA.
HALIL BÀRCENA ÉS ISLAMÒLEG.

PER SABER-NE MÉS

- DE VITRAY-MEYEROVITCH, EVA. *Rumi. El canto del sol*. Palma: J. J. de Olaneta editor, 2008.
- BÀRCENA, HALIL. *El sufisme*. Barcelona: Fragmenta, 2008.
- SCHIMMEL, ANNEMARIE. *Las dimensiones místicas del Islam*. Madrid: Trotta, 2002.